

toți au ajuns la țară. Cei din Berlin nu au cumpărat cai de la noi.

De când este revoluție n-a fost nimeni la noi să întrebe de cai. Astfel nu e nici o perspectivă, sau aproape nici una, ca să scăpăm de cai, dacă nu vrem să-i dăm pe un preț de nimica. Am sosit aici în timpul iernii, a fost severă și a durat mult timp. Am sperat ca în primăvară să meargă mai bine. Ghinionul nostru mare a făcut să izbucnească revoluția. Această întâmplare a zădărnicit totul. Primăvara a sosit, dar nimeni nu vine de la țară. Sînt 12 cai și la fel de mulți oameni. Avem acum cheltuieli suplimentare și inutile, într-o capitală unde totul este foarte scump. Ce se alege din afacerile noastre. Totul se pierde, unde să plec cu caii, dacă pretutindeni sînt tulburări. Oricum, e imposibil să scap aici cu bine sau cu rău de cai.

În oraș e destulă liniște. Nu e nici un soldat în tot orașul. E destulă libertate, traficantii de țigări (pentru că acum fumatul pe străzi e permis) și hangii fac bune afaceri. Pe castelul regal și la toate ferestrele e arborat drapelul tricolor al libertății germane. Se zice că regele ar fi fost de acord, verbal, cu tot ceea ce poporul a cerut. Dintre toate, pînă acum, există însă în realitate numai două „articole“, noile ministere și libertatea presei. Cea din urmă e uzurpată mai mult decît ar fi legal.

Eurghезii și studenții efectuează acum un serviciu armat (*printre studenți se află și mulți studiosi din Moldova*). Clasele de jos, muncitorii, încă nu s-au potolit, n-au fost readuși la liniște. Încă nu lucrează și cer un salariu mare. Se întrunesc de dimineața, în mare număr, trec dintr-o stradă în alta. Seara țin intruniri. În fruntea lor se află savanți care țin cuvîntări, dar sînt spirite comuniste. Și burghezii s-au scindat în două partide diferite. Unul cere întoarcerea armatei în oraș. Este o actriță Kraick care joacă un rol mare.

Principele Czaturinski e de ieri aici. Principele Metternich a fost la Potsdam (cu numele de domnul de Mehter) și a plecat. Palatul prințului de Prusia (fratele regelui) e proprietate națională. Asta e tot ce pot relatea deocamdată despre revoluție.

Am onoarea să fiu al dv. preasupus slujitor, Alexandru Bizay

Berlin, 31 martie stil nou 1848

Arh. St. Iași, colecția Documente, P. 1080/9, original, l. germană.

Nicolae Iorga portretist

În vasta și multilaterală sa operă de istorie, Nicolae Iorga a zugrăvit nenumărate portrete de oameni care au lăsat urme în societatea în care ei au trăit. În evocarea imaginilor acestor oameni, istoricul se bazează pe mărturiile contemporanilor păstrate în diferite izvoare: cronici, amintiri, scrisori, etc. Așa proceda el cînd era vorba de reconstituirea portretului fizic și spiritual al unei personalități care a trăit într-o epocă istorică de odinioară. În cazul acesta, imaginației, intuiției, le revine cîte un loc de seamă.

Dar, în opera lui Nicolae Iorga, găsim numeroase portrete ale contemporanilor săi pe care i-a cunoscut personal, deci și-a format o imagine bazată pe elemente vizuale concrete. În această privință, este deosebit de bogată galeria de portrete cuprinsă în cele patru volume intitulate „Oameni care au fost“, precum și în lucrarea sa autobiografică „O viață de om.“

În creionarea portretelor, Nicolae Iorga îmbina, de obicei, două aspecte care caracterizează omul: cel fizic și cel spiritual. În ceea ce privește prezentarea fizică, Nicolae Iorga își fixează atenția asupra unor elemente esențiale în făptura omului respectiv. Între asemenea elemente se atribuie ochilor o prioritate care exprimă firea omului.

Astfel, în descrierea fizicului unor personalități cunoscute de el personal, atenția istoricului este atrasă de ochii acestora „ochii lui mari rotunzi“ (M. Fili-

pescu)¹, sau ochii în care se vedește „o așa înțelegătoare lumină“ (A. Vlașuță)², sau „ii scinteia din ochi inteligentă și bunătațe“ (J. S. Campbell)³.

Bineînțeles că, în relevarea unor trăsături fizice, istoricul folosește și altele elemente ca : „fruntea de cugetător (Lamprecht)⁴, „un grai așezat și dulce“ (N. Culiănu)⁵, „vorbea încet și sfios“ (Stoian Novacovici)⁶.

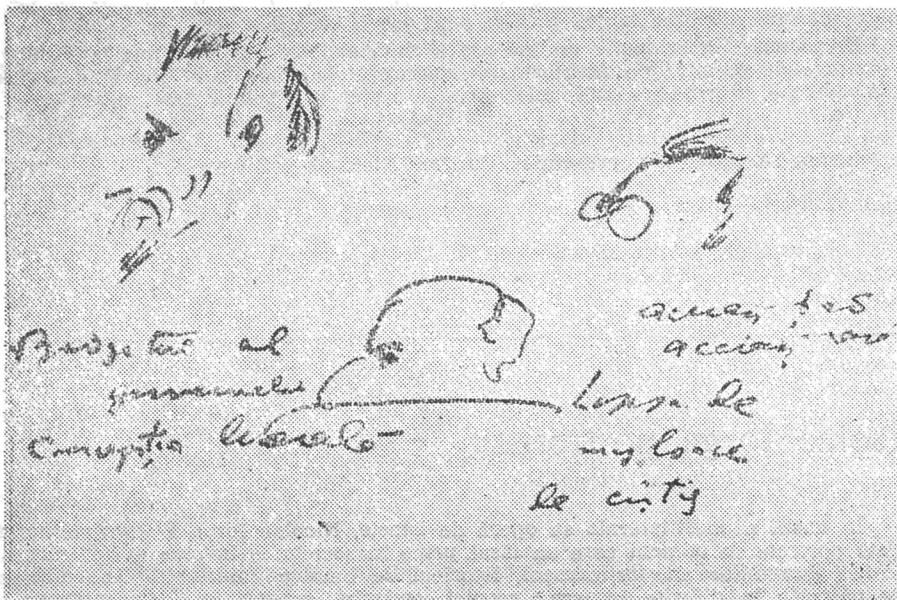
Cîtodată, Nicolae Iorga nu se oprea la relevarea unui singur element caracteristic, ci folosea un complex de trăsături fizice.

Astfel în prezentarea lui Hartvig, pe care nu-l cunoscuse personal, după ce l-a văzut o dată la teatru, l-a prezentat în felul următor : „pe niște umeri puternici se ridică un cap boltit cu înfățișarea eschiliană, în lăcua lui pleșuvie. De la aceea distanță nu se puteau deosebi ochii, dar construcția puternică a acelei bolți craniene era cu totul neobișnuită și impresionantă. Ceva se petrecea acolo, și așa fi voit să știu acel ceva : poem, teorie științifică, sistem filozofic, genială bunătațe sau patima furioasă de atac și de răzbunare“⁷.

În descrierea lui J. Jiriček insistă asupra forței fizice ce se degaja din făptura lui : „Impunător cu statura lui zdravănă, cu barba de vlădică răsăriteană“⁸.

Minuind arta evocării, ochiului pătrunzător al lui Nicolae Iorga nu-i scăpa nici o trăsătură fizică specifică : expresia ochilor, fruntea, barba, felul de a vorbi.

Această capacitate de a surprinde la un om ceea ce era mai caracteristic în făptura lui se vedește la Nicolae Iorga și atunci cînd el recurge la desen pentru a schița chipurile oamenilor ce se aflau în fața lui. De curînd, revista „Manuscriptum“ a publicat o serie de desene reprezentînd pe unii din membrii familiei sale⁹.

Dintr-o întîmplare, s-au mai păstrat cîteva desene schițate de Nicolae Iorga în decembrie 1925, care înfățișează oameni politici de atunci.

Data acestor desene s-a putut stabili datorită faptului că ele au fost executate pe dosul unei scrisori adresate lui Nicolae Iorga și datate la 4 decembrie 1925.

¹ N. Iorga, *Oameni care au fost*, București, 1935, II, p. 212

² *Ibidem*, p. 466

³ *Ibidem*, p. 301

⁴ *Ibidem*, p. 474

⁵ *Ibidem*, p. 149

⁶ *Ibidem*, p. 169

⁷ *Ibidem*, II, p. 212

⁸ *Ibidem*, II, p. 321

⁹ „Manuscriptum“, nr. 2, 1978

Desenele despre care este vorba reprezintă chipurile a șase personaje, dintre care unul are o indicație precisă, în timp ce celelalte trei fac posibilă presupunerea că se referă la membrii familiei Brătianu, avînd dedesubt următoarea adnotație: „Budgetul al guvernului, concepție liberală. Aceeași țară, aceeași rasă, lipsa de mijloace de câștig“.

În baza unor elemente de asemănare s-ar putea atribui chipul primului personaj lui Ion I. C. Brătianu¹⁰, ce se află în capul desenelor, deasupra adnotației de mai sus.

Mențiunea referitoare la bugetul țării, conceput de liberali, corespunde cu perioada cînd la putere era partidul liberal (1922—1928)

Între 3—8 decembrie 1925, în camera deputaților se discuta bugetul țării, fapt relevat de Nicolae Iorga în *memoriile sale*¹¹.

Prezentarea bugetului era făcută de Vintilă Brătianu¹². Starea precară a finanțelor țării îl face pe V. Brătianu să propună, la discutarea bugetului, să se taie subvențiile pentru instituțiile de cultură: *Institutele de la Paris și Roma, Comisia istorică și Școala de misionare de la Vălenii de Munte*. Propune de asemenea a se suprima cheltuielile de drum pentru directorii institutelor de la Roma și Paris¹³.

Din însemnările lui Nicolae Iorga din *Memorii* rezultă că discuția asupra bugetului se desfășura într-o atmosferă înveninată, pe care istoricul o definește ca „infectă“, arătînd că V. Brătianu „aruncă obișnuitele insulte“¹⁴ și manifestă „o atitudine dușmănoasă“¹⁵ (față de Nicolae Iorga — n.n.).

La discutarea bugetului au luat cuvîntul numeroși deputați ca Averescu, I. Lapedatu și alții care au făcut critica instructivă a bugetului după aprecierea lui Nicolae Iorga, fapt care l-a supărat pe Vintilă Brătianu.

Acesta e prezentat de Nicolae Iorga ca „născocitor de legi și întreprinderi“, dominat de ideea de a crea României o nouă viață economică.

În aprecierea politicii partidului liberal, N. Iorga arată că acesta „nu aduce nici pricepere tehnică, nici capital, nici inițiativă, nici, prea deseori, onestitate“¹⁶.

Adnotația cu caracter ironic sub desenul reprezentînd pe Ion C. Brătianu reflectă poziția negativă față de politica partidului liberal, față de șeful acestui partid pe care Nicolae Iorga îl definește „dictatorul“¹⁷, „un singur stăpîn al României“¹⁸ și chiar mărturisește că are ură față de el, față de trufia și îngîmfarea lui¹⁹.

De altfel, un capitol întreg din lucrarea „O viață de om“ este intitulat — *Supt dictatura mascată a lui I. I. C. Brătianu*²⁰.

Data și ocazia cu care au fost făcute aceste desene au fost stabilite mai sus, rămîine să vedem locul unde ar fi putut fi executate.

E de presupus că desenele oamenilor politici au fost făcute în timpul ședinței din camera deputaților și că personajele desenate au fost de față.

Se știe că Nicolae Iorga nu putea să stea locului fără să fie preocupat de ceva concret. În timp ce asculta comunicările sau discursurile, era în stare să facă corecturi la numeroasele sale publicații sau să citească corespondența, căci primea zilnic zeci și zeci de scrisori, pentru citirea cărora nu-i ajungea timpul.

De aceea credem că, după ce a terminat să citească corespondența, adusă de acasă în camera deputaților s-a apucat să deseneze pe acei oameni politici, în mijlocul cărora se afla. Și, întrucît era încuiat pe politica promovată de liberali, a început șirul portretelor reprezentînd pe conducătorii acestora.

În presupusa prezentare a lui Ion I. C. Brătianu, Nicolae Iorga a pus accentul pe abundența de păr care îi acoperea mai toată figura și care constituia prima impresie ce izbea pe privitor. Printre alte detalii sînt de relevat — fruntea mare, un nas subțire lung și sprîncenele late, precum și tunsoarea specială a părului, care era la modă după primul război mondial.

¹⁰ N. Iorga, *Istoria Românilor*, X, p. 372

¹¹ *Ibidem*, vol. V, p. 68—70.

¹² *Ibidem*, p. 73—75

¹³ *Ibidem*, p. 73

¹⁴ *Ibidem*

¹⁵ *Ibidem*, p. 76

¹⁶ N. Iorga, *Istoria Românilor*, X, p. 452

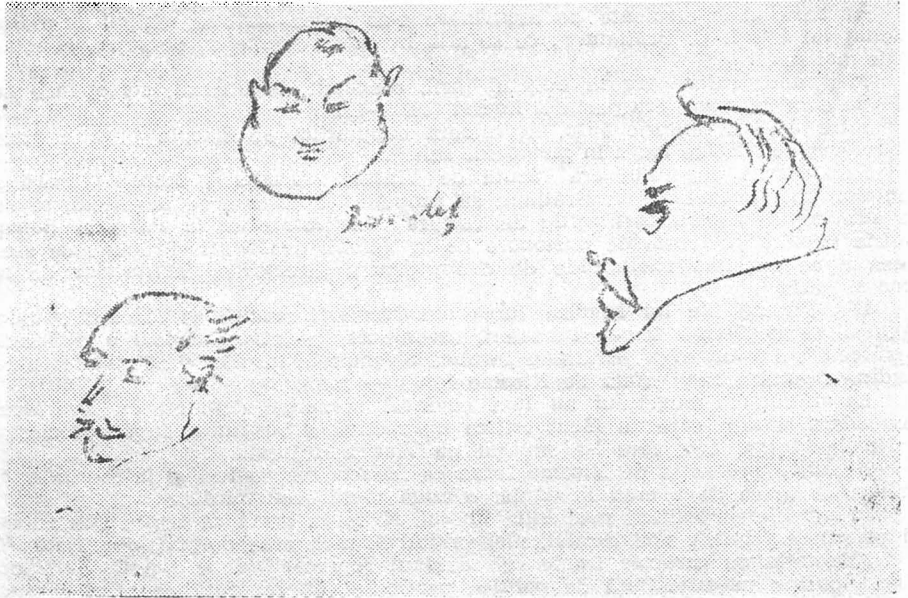
¹⁷ N. Iorga, *O viață de om*, III, p. 110

¹⁸ *Ibidem*, p. 107

¹⁹ *Ibidem*, p. 105—106

²⁰ *Ibidem*, cap. XIX, p. 78—188

Pe aceeași pagină mai sînt și alte desene, printre care chipul lui I. Inculeț adnotat de Nicolae Iorga. În prezentarea fizică a acestui om politic, istoricul i-a scos în evidență două elemente caracteristice: o față rotundă, puhavă, a unui om corpolent în care se pierd ochii mici, neexpresivi.

În ambele desene, Nicolae Iorga se bazează pe o observație realistă, manifestînd o deosebită forță de a surprinde fizionomia umană, caracteristică de asemenea și pentru arta scriitoricească a istoricului²¹.

VALERIA COSTACHEL

Nicolae Iorga în Banat (Iconografie inedită)

Despre cele patru călătorii de studii pe care le-a întreprins Nicolae Iorga în Banat s-au pronunțat, pînă acum, în deplină cunoștință de cauză regretatul istoric I. D. Suciu¹ și publicistul Alexandru Bîrșescu², relevînd interesul aparte pe care l-a manifestat genialul cărturar pentru tot ceea ce este istorie în aceste locuri. Rodul celor patru călătorii s-a concretizat în cîteva opuri riguros întocmite, în care istoria Banatului este supusă unei minuțioase interpretări de la care pornesc toți cei care scriu despre viața politică, socială și culturală a acestei părți a țării. Pe Nicolae Iorga l-a interesat totul despre oamenii de pe aceste meleaguri. Ațît viața lor materială, cît și cea spirituală. Încă din 1905, anul primei vizite, istoricul intuiește devenirea spectaculoasă a acestor oameni care i-au inspirat simpatie și încredere. Cele patru fotografii³ inedite sînt din timpul ulti-

²¹ Tudor Vianu, *Antologie N. Iorga*, București, 1979, p. 251

¹ N. Iorga și Banatul, în „Banatica” nr. 1, Reșița, 1971.

² N. Iorga călător în Banat, în „Banatica” nr. 1, Reșița, 1971.

³ Originalele celor patru fotografii se păstrează în arhiva doamnei Olga Trestioreanu, fiica lui Victor Brătulescu. Îi exprimăm și pe această cale toată grațitudinea noastră.